

részesült, a mennyiben a jury a haladási éremmel tüntette ki.

Jedlik tanár úr igen jól tenné, ha

mielőbb írna az Annalen der Physik szerkesztőjének, s adná elő a valódi tényállást.

S. A.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Fegyzőkönyvi kivonatok a társulat üléseiről.

XXIX. V Á L A S Z T M Á N Y I Ü L É S

1875. október 20-ikán.

(Befejezés a 75-ik füzet 453-ik lapjához.)

Elnök: Than Károly.

Ormos Zsigmond úr, Temesvármegye főispánja, Krenner választmányi tag útján, küldött a társulathoz megvizsgálás végett, egy Pancsováról származó, phylloxera-lepte szőlőgyökérdarabot és néhány egyenesröpüt, melyek az idén sáskapusztításokat szenvedett szomszédos Torontálmegyéből kerültek hozzá. — A szőlőgyökeret Kriesch és Petrovits már meg is vizsgálták és constatálták, hogy a felduzzadt gyökéren itt-ott egész csomókban látható parányi, citromszínű pontocskák csakugyan a phylloxera vastatrix kifejlődött alakjai. — Az egyenesröpüek Frivaldszky választm. tagnak fognak megvizsgálás végett átadni (lásd a jelen füzet „Levélszekrény“ rovatát); megjegyezvén, hogy a tárgyak a nemz. Muzeum birtokában maradnak.

A „délmagyarországi természettudományi társulat“ beküldötte első Évkönyvét (I. évfolyam, 1874. Temesvárott, 1875.) és egyszersmind csereviszonyba ohajtana lépni társulatunkkal. — A készletben levő kiadványok meg fognak küldetni, kivéve a könyvkiadó vállalatban megjelent műveket.

Dr. Bene Rudolf, örökítő tag, 283 darabból álló arczkép-gyűjteményt ajándékoz a társulatnak, legnagyobbbrészt jeles természettudósok és orvosok arcz-

képeivel. — A választmány Dr. Bene úrnak e becses ajándékáért a mai ülés jegyzőkönyvében is kifejezi köszönetét.

A múlt választm. ülés óta a társulatnak tizenöt tagja hűnyt el, névszerint: Bakcsy László, reform. esperes Tarpán; Gróf Bethlen Ferencz Budapestben; Csizmadia Mihály, tanárj. Baján; Fülel Sámuel, nyugalm. tanácsos Kolozsvárott; Ivánffy Géza, Besztercebányán; Mandis János, p. ü. tanácsos Budapestben; Dr. Mayer Antal, orvos Nagy-Váradon; Molnár János, birtokos Unghvárt; Molnár Lajos, gazdatiszt Stanisits; Pataky Pál, Sz.-Udvarhelytt; Skvóor Antal, káplán Szt.-Istvánon; Szabó Gyula, műegyetemi tanár Budapestben; Szalacsy János, lelkes Öcsényben; Székely Gábor, birtokos Tordán; Teöreök Kálmán Budapestben. — Szomorú tudomásúl szolgál.

Új tagokul ajánlatnak 97-en. Egyhangúlag megválasztattak. (Névsoruk a 75-i-k füzet borítékán közöltetett.) — A kilépők névsora tudomásúl vétetik, s az oklevelek bekérése elrendeltetik. A vesztésegeket leszámítva, a most választott új tagokkal együtt, a társulatnak jelenleg 4383 rendes tagja van.

XIV. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ESTÉLY.

1875 november 6-ikán.

Dr. Lengyel Béla: „a szóda-vízről“ tartott kísérletekkel egybekapcsolt előadást.

XXX. S Z A K Ű L É S.

A m. tud. Akademia heti üléstermében. 1875 november 17-ikén.

Elnök: Dr. Bene Rudolf.

(I.) Kosutány Tamás értekezését: „Tapasztalati adatok a tiszavölgyi kálisó-telepekre vonatkozólag“ a szerző távollétében Petrovits Gyula má-

sodtitkár olvasta fel. (L. a jelen füzet első cikkét.)

(II.) Herman Ottó: „a sáskák hangszervéről“ értekezett. — A Hagen-féle

tételből kiindulva, mely szerint a röpülőszervekkel ellátott rovarok szárny- („röptyű-“) ereze valamennyi renden át ugyanazon törzserekre vezethető vissza, továbbá felemlítvén a Yersin-féle vizsgálatakat, a melyek a sáskák hangadására vonatkoznak, mindenekelőtt összehasonlítási anyag beszerzésén fáradozott. A beszerzett és feldolgozott anyag azon tanúságot szolgáltatja, hogy a felső szárnyak („röptyűk“) ereze mindig három csoportot alkot, ú. m. a *kar* és *hónalj* (brachialis és axillaris) töereket, melyek közvetlenül a szárny-csukló konczfőiből erednek, és a *közbeszúrt erezetet*, mely — a két előbbi erek közé beigtatva — mindenütt az elágazásra is elzárt sejtek (területek) alkotására hajlik. Ennek megbizonyítását a nagy arányokban készített és bemutatott szárnyrajzokra bizza, melyek a *Camponotus ligniperdus* (hártyszárnyú) egyszerű erezetű, a *Thenthredo scalaris* (hártyszárnyú) szövevényesebb erezetű, a *Syrpus pyraeter* (légy) szövevényes erezetű felszárnyait tüntetik elő s az erezetnek mondott csoportosítását és természetét mutatják. Ezek után áttér a sáskákra; mindenekelőtt kimutatván, hogy a hangszervet nélkülöző, röpülésre alkalmas, teljes erezetű *Stenobothrus elegans* felszárnyán az erzet szintén a három főcsoportra vihető vissza, s hogy itt is a közbeszúrt erzet az, mely elzárt területeket alkot; sőt a biológiai megfigyelés már arra is tanít, hogy a *Stenobothrus ugrólab-czombja* belső élén létező hanggerjesztő szemölcsök, épen az által hozták létre a recsegő hangot, hogy a felszárny közbeszúrt erezetéhez dörzsöltetnek; megjegyzei egyszersmind, hogy e hangadás nem más, mint hívogatás; bizonyos ütem szerint történik, s a fajok szerint különböző; a különbség pedig mind az ütemre mind a hangjellemre nézve fennáll. A hang jellege függ a hanggerjesztő szemölcsök elhelyezésétől, alakjától, sokaságától és sűrűségétől és a közbeszúrt erzet által megalkotott (közrefogott) tereskek terjedelmétől és alakjától. A *Stenobothrus* hangját értekező egy sutúba fogott aczélemezen, tompa reszelővel utánozza, mi körülbelől így hangzik:

rr-rr-rr-rr-rr-rj-rb-rj-rb

lévén *rr* a két czombnak együttes, *rj* a jobb- *rb* a balczombnak külön-külön horzsolása. (Az egyszerű kötőjel (-) rövid szünetet, a kettős kötőjel hosszabb szünetet jelent.)

E biológiai eredményből kiindulva, értekező azt vizsgálta, vajjon a sáskafélék felszárnyain előforduló, valódi hang-

szerv, mely reszelőszerűen rovátkolt hártanerekből, mint hanggerjesztő — és érkerethe foglalt, finom és érzékeny dobhártyából — mint hangadó — részekből áll, nem vihető-e vissza a közbeszúrt ércsoportra?

A felelet igenlő s értekező a hangszervvel ellátott *Thamnotrizon Frivaldszkyi* (Herm.) felszárnyán kimutatja, hogy, a kar-tőerezen kezdve a számítást, a dobhártya kerete azonos a *Stenobothrus* felszárny vena internomediájával s egyáltalában a tisztán röpülésre alkotott sákszárny erezete, a hangszervvel ellátott szárnyon teljesen megbizonyítható és hogy itt is a közbeszúrt erzet az, mely hangszervvé alakult. Ennyire jutva, értekező feltette magának a kérdést, hogy: bizonyos lévén, miszerint a sáskáknál a hang jellege a fajok szerint más meg más, s ebből következően, hogy a hangszerv berendezése is más-más kell, hogy legyen; nem lehetne-e a hangszervet, a fajok megkülönböztetésére felhasználni? Az ezen irányban folytatott vizsgálat szintén kéldvező eredménnyel járt, és értekező felhossa, hogy péld. a *Thamnotrizon similis* (Brunner) a *Thamnotrizon littoralis* (Fieber) fajtól a rendes módszer szerint csak igen bajosan különböztethető meg, holott a him hangszervének vizsgálata legott elválasztja, úgy, hogy az előbbi fajnál az első haránt-ér a dobhártya kerettel összeforott, holott az utóbbi fajnál külön áll. Ezek után értekező, a hangszervben létező, szembeszökő különbségek föltüntetésére, megmutatja a *Xyphidium fuscum* hangszervét; melynek dobhártyáját egy részsütös ér futja át, továbbá a *Gampsocleis glabrát*, melyen egy mellékdobhártya tűnik föl. Felemlíti értekező azt is, hogy a tücsök hangszerve az, mely a legerősebb hangot adja, mint-hogy dobhártya készüléke igen fejlett, rovott erezete pedig igen finom, s hogy a tücsök különböző hangot is képes adni. Végre kiemeli, hogy a hangszerv tanulmányozása érthetővé teszi azt, hogy a sáskák sok fajának százezreitől hemzsegő réten, miként találkozhatnak az ivarok; a hangszerv tehát a faj fennmaradására nézve igen fontos. Mihelyt a még hátralévő összehasonlító vizsgálatok befejezésüket érik, értekező tüzetes, ábrákkal ellátott értekezéssel fogja felkeresni a társulatot.

(III.) *Schuller Alajos*: megismertetett újabb megjelent értekezést a villanykötés köréből.

1. *E d l u n d* svéd physikus értekezését („Experimenteller Beweis, dass der galvanische Leitungswiderstand von der

Bewegung des Leiters abhängig ist.“ A Poggendorff-féle Annálók 1875-ik évi 10-ik füzetében), mely a villanyos ellenállás és a vezető mozgása közti kapcsolatról szól. E dolgot már csak azért is kiváló figyelemre érdemes, mivel eredménye a jelenleg uralkodó föltevessel — a két ellentétes villanyosság hypothesisével — csak nehezen vagy éppen nem egyeztethető össze; holott az a régi, Franklin-féle hypothesis alapján, mely szerint csak egy villanyosság létezik, előre várható volt. Edlund ez utóbbi nézetet tartván helyesnek, kísérletileg megvizsgált egy beőle vont következtetést, s azt találta, hogy a villanyosságot vezető test ellenállása kisebb, ha a (positív) villanyosság irányában mozog; ellenben nagyobb, ha a vezető mozgása a villanyosság áramlásával ellenkező. (Az említett nézet szerint csak a közönségesen pozitívnak nevezett villanyosság létezik; s fel van téve hogy a természetes, nem villanyos állapotban minden test tartalmaz ilyenmő villanyosságot. Szaporítjuk

a benne lévő villanyosságot, positiv villanyosságnak; fogyasztva villanyosságát negativ villanyosságnak szoktuk nevezni.) Az előterjesztő nézete szerint, e tárgy minden esetre megérdemli a szakférnak figyelmét, már csak azért is, hogy az említett tünemény a két villanyosság feltevése alapján is megmagyarázathassék.

2. Második előterjesztését lásd a jelen füzetben az apróbb közlemények között.

(IV.) Szily Kálmán megismerteti Kundt és Warburg strassburgi tanároknak egy közelébb befejezett vizsgálatát, mely a *higanygőz kétféle fajmélegének viszonyára* vonatkozik. Szerzők, a Kundt ismeretes módszerét követve, megmérték a hang terjedési sebességét higanygőzben, ebből kiszámították a fajmelegnek viszonyát s úgy találták, hogy az tökéletesen megegyez a gázelmélet ismeretes követelményével, mely szerint az oly gázokra nézve, melyeknek tömece egy atómból áll, $\gamma = 1.67$, holott a két atómos gázoknál e viszony 1.405-tel egyenlő.

XXXI. V Á L A S Z T M Á N Y I Ü L É S.

1875 november 17-ikén.

Elnök: Frivaldszky János.

Felolvastatik a nm. Vallás- és oktatási miniszterium következő leirata: „Miatán a kir. m. Természettudományi Társulat a párisi nemzetközi földrajzi kiállításra átengedett nagybecsű küldeményével a magyar kiállítástól részben díszét emelni, s lehetővé tenni méltóztatott azt, hogy hazánk ezen nemzetközi tudományos kiállításon kellőleg megjelenhetett: kedves kötelességemnek tartom ezen, úgy a tudomány, mint hazánk kulturái czéljainak elősegítését eszközölő érdeklődéséért, s áldozatkészségeért legszivesebb elismerést nyilvánítani.“

A miniszteri leirat tartalma örvendetes tudomásul vétetik.

Krenner József választmányi tag, vonatkozással Maskelyne úrnak a múlt vál. ülésen felolvasott levelére, azt ajánlja, közölnének a British Muzeummal a magyar nemz. muzeum birtokában levő meteoritek jegyzéke, azon kijelentéssel, hogy társulatunk a magyar gyűjteménynek bármi tekintetben való gyarapítását nagy köszönettel fogadná. — Elfogadtatott.

Schenzl Guidó vál. tag jelenti, hogy Avéd Jákó gymn. tanár úr Gyulafehérvártól meteorhullások figyelésére ajánkozott, sőt az augusztusi meteorhullás alkalmával — műszer nélkül — tett megfigyeléseinek összeállítását be is küldötte; — továbbá, hogy Tóth Mike

tanár úr Szathmárról beküldötte hozzá a juliusi megfigyelések eredményeit. — Tudomásul vétetik.

Ezzel kapcsolatban elhatároztatik egyszerűsind, hogy azon útmutató, melyet Schenzl úr volt szives annak idejében a meteorfigyelők számára készíteni, de eddig csak kéziratban van meg, 100 példányban ki fog nyomtatni, s a megfigyelésre jelentkezőknek meg fog küldetni.

Elhatároztatik, hogy a legközelebbi Közgyűlés 1876-ik évi január 19-ikén, szerdán d. u. 5 órakor fog megtartatni, a m. tud. Akademia heti üléstermében.

Ezek után több folyó ügy intézetett el, s a titkár a sajtó alatt levő művekről tett jelentést (Herman, Horváth és Proctor munkái), melyek még a jelen év folytán meg fognak jelenni.

Társulatunk két tagjának: Sinka Levente, gyöngyösi gymn. tanárnak és Stumpf Antal, felső-vidászi plebánosnak elhunyna — szomorú tudomásul vétetett.

Tagválasztásra kerülén a sor, a titkár jelenti, hogy rendes tagokul a múlt vál. ülés óta 25-en ajánlottak. Neveik felolvasatnak és mindannyian egyhangúlag megválasztatnak.

Császár Károly, főreáliskolai tanár Budapestén 100 frttal, és Kriesch János, műegyetemi tanár Budapestén

100 frttal a helybeli örökítő tagok sorába ohajtának lépni. — Örökítő tagokul egyhangúlag megválasztattak és okleveleik kiadása elrendeltetett.

Huszonegyen részint bejelentették lépésüket, részint az alapszabályok értelmében kilépetteknek nyilváníttanak. — A társulati r. tagok létszáma: 4385.

XV. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ESTÉLY.

1875 december 4-ikén.

Dr. Szabó József, egyet. tnr. „Santorin sziget geológiai történelméről.”

LEVÉLSZEKRÉNY.

(9.) A TORONTÁLMEGYEI SÁSKÁKRÓL. Temesvármegye főispánja, Ormós Zsigmond úr küldött a Természettudományi Társulathoz meghatározás végett néhány egyenesröpűt, melyek Torontálmegyéből kerültek hozzá és azon veszedelmes sáskaféléknek tartattak, melyek e megyében oly tetemes károkat okoztak. A beküldött 13 példányból három: *Locusta viridissima* L. (zöld szöcske), tíz pedig: *Decticus verrucivorus* L. (szömörcecső csobák). E két fajnak egyike sem tartozik azon sáskafélékhez, melyek Torontálmegye szántóföldjein a múlt nyáron oly nagy pusztítást vittek véghez, hanem a szöcskefélékhez, melyek, ámbár egész Európában el vannak terjedve, s néha nagyobb számmal is fordulnak elő, általában véve, a jelentékenyebb károkat okozó fajok közé még sem számíthatók. (A torontálmegyei sáskákról bővebb ismertetés jelent meg a Term. tud. Közlöny 1875 októberi füzetében, 405–408-ik l.)

FRIVALDSZKY JÁNOS.

(10.) K.-ról T. A. tagtársunk a következő kérdést intézte hozzánk:

„Széltében azt tanítják, hogy ha dörög a menny, fa alá ne menj, általában magas tárgyaktól, tűztől, füsttől, ércféléktől távol tartsd magad és csendesen légy, ne szaladj. Már pedig egy vasúti vonatnál mindezen veszedelmes dolgok egyesülve vannak, és még sem halottuk még, hogy ily vonatba ütött volna a villám! Honnan van ez?”

Az igaz, hogy ritka, de nem példátlan a villám becsapása a vasúti vonatba. 1858 július 8-ikán a villám beütött a Birmingham és Wolverhampton között robogó vonatba. A gépvezetőt és a fűtőt egy darabig kék lángok környezték, az utóbbit egy ütés megkábította. Minden utas érzett rázkodtatást, és egy kalauz mulékonyan meg is bémúlt. A villám a vonatból a sínekre szaladt le.

Nézetem szerint, a robogó vonat azért csalta oly ritkán a villámot magához, mivel folyvást mellette fut a villámhárítója

is, t. i. a magas póznákra feszített vashuzalvezeték. Azt tudjuk, hogy a telegraph-vezetékbe igen gyakran beleüt, a huzalokat megolvasztja, szétszaggatja, a póznákat összehasogatja; befut az állomásokra, és ott öl, rombol, hacsak külön villámhárítóval nem csálják le a földbe. Megjegyzem még, hogy a vasúti vonatban, s főleg a lokomotívban, hová a fel szálló gőz és füst különben is hivatgatná, a villám nem igen tehet nagy kárt, mert a jó vezető anyagokon csakhamar lefut a sínekre. Hogy a villámot a légvonat betérítene, az csak állítás, mely nincs bebizonyítva s nem is igen valószínű.

Sz. K.

(11.) U. F. Sz.-Györök. — Salycil-sav kapható a következő gyárakban: 1. Dr. Theodor Schuchardt, chemische Fabrik in Görlitz (Preussisch Schlesien). — 2. Dr. von Heyden, chem. Fabrik in Dresden Neustadt (100 gram ára 3 mark = 1 frt. 50 kr.). — 3. A. F. Kahlbalaum, Alkohol-Präparaten-Fabr., Berlin, S. O. Schlesische Strasse Nr. 13—14 (egy kilogram ára 30 mark = 15 frt. ezüstben). — 4. Thallmeyer, chemiai árúk kereskedésében Budapesten, V. Nádor-utca. (Az előbbieknél jóval drágább). — A másik kérdésre a jövő füzet „műszaki vegytan” rovata ad felvilágosítást.

Szerk.

(12.) W. Gy. Nágocson. — Szarvasgomba (truffe) tenyésztő anyagot a budapesti mag- és gyökérkereskedőknél nem lehet kapni, s tudunkkal a bécsiéknél sem; sőt még a beszerzésre sem vállalkoznak. Dr. Wágner László, műegyetemi tanár úr azonban szívesen ajánlkozott a közvetítésre és megígérte, hogy azon tagtársaink számára, a kik ez ügyben hozzá fordulnak (Budapest, V. Erzsébettér 10) s a gombamagra szánt összeget hozzá beküldik, direct Franciaországban fogja megrendelni a kívánt mennyiségű tenyésztő-anyagot. Kívánatos lenne azonban, ha érdeklött tagtársaink nem késlekednének sokáig, hogy a rendelést egyszerűen lehesseu megtenni. Szerk.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.